

ТРЕЋИ ДАН СИМПОСИОНА (9. ФЕБРУАР)

Јеромонах Амфилохије:

Литургијска катихеза и њен значај

Пре него што пређемо на саму тему, треба укратко објаснити шта значи реч *катихеза*, и шта се под њом подразумевало у древна времена. Реч *κατηχησις* (= оглашење, огласити) првобитно је имала смисао било каквог поучавања или саопштавања неке вести живом речју. На основу неких новозаветних места има се утисак да се цео старозаветни закон у то време поимао као поука, катихеза (ср. Рим. 2, 18). Исто тако имамо сведочанства у Новом Завету да се под поуком хришћанима у то време подразумевало не просто поучавање у појединим истинама, него поучавање „путу Господњем” (ср. Д. Ап. 18, 25; Гал. 6, 6) — *κατηχομενος την οδον Κυριου*, или целокупном животу Христовом (ср. Лк. 1, 4). То значи да је цео садржај Новог Завета схватан као поука, катихеза. Из таквог схватања развиле су се у првим вековима историје Цркве две врсте катихезе: поука за *оглашене*, или поука оних који се *припремају за просвећење* (крштење) и *мистагошка катихеза*, или поука просвећенима (крштенима) која има за циљ да новопросвећене уведе у дубље тајне вере Христове и савршеније степене живота у Христу. Циљ и једне и друге катихезе је био постепено увођење у догмате вере и просвећивање Речју Божјом, кроз ослобађање верних од лажних учења и лажног живљења, или, по речима св. Климента Александријског, циљ поуке је био: верне „нахранити у Христу духовном храном”.

Основно својство катихезе древне Цркве јесте њена органска повезаност са њеним светотајинским и богослужбеним животом. Као што је *беседа*, као посебни вид поуке, од самог почетка била саставни део Литургије, тако и катихеза уопште: она извире из Светих тајни, особито тајне Просвећења и тајне Евхаристије, и увире у њих. Најбоље сведочанство за то јесу катихезе св. Кирила Јерусалимског, које уствари претстављају објашњење тајне Крштења, Миропомазања, и тајне Евхаристије, као и тумачење Символа вере, у том ис-

том светотајинском контексту. Свети Амвросије Медиолански у својим Катихезама (дело „О тајнама” и „О сакраментима у VI књига”) тумачи исте те тајне и Молитву Господњу. Та органска повезаност древне катихезе са светотајинским и молитвеним Предањем Цркве није случајност: то је просто продужетак апостолског става према поуци и начину поучавања. Данас је утврђено да су многи одељци из апостолских посланица, особито посланица Апостола Павла, били првобитно богослужбене химне, прерасле потом у апостолску поуку. То израстање поуке из „закона вере”, и кроз веру и молитвено искуство испробаних Дарова Божјих, претвара је у радосно сведочанство о Истини, виђеној и доживљеној. Отуда њена снага и њена убедљивост.

То што важи за древну катихезу, важи и за црквену поуку кроз векове. О тој њеној вези са богослужењем, тим јединим истинским центром живота заједнице верних, сведоче не само древне катихезе, него и целокупна светоотачка богословска мисао. То између осталог потврђује и црквени типик, који предвиђа поуку одржавану у току богослужења, особито у великопосном периоду.

Ипак, не преба изгубити из вида да је црквена катихеза, као и живот Цркве уопште, пролазила у току времена кроз разна искушења. Основно искушење је била и остала опасност отуђења од њеног целовитог садржаја и укорењености у саборни живот Цркве, укорењености са кавом се сусрећемо у ово апостолско доба, али и касније, код Светих Отаца Цркве. Једно је очевидно из историјског искуства: Правилни или једностранни приступ катихези, увек је зависио од правилног или неправилног става и приступа самој тајни Цркве, и тајни њеног послања у свету. То важи не само за катихезу него и за све остале области црквеног живота. Тако, на пример, кад год се богословска мисао отуђивала од живог и животворног Предања Цркве, постајала је, а кроз њу и катихеза која у многоме од ње зависи, једнострана и рационалистичка (то особито важи за Запад од времена схоластике, али не само за Запад). Некада је опет жеђ за небом и небеским одводила духове у разоваплоћену духовност, тј. у заборав на живот у времену и телу, у неодговорни престанак „искупљивања времена”, што се такође одражавало негативно и на катихезу. Кад се дешавало да се послање Цркве ограничи само на земаљско, на решавање ткз. „социјалних проблема” (тенденција веома присутна у новије време), тада је и катихеза, као и целокупна делатност Цркве, губила свој прави садржај, методе и богочовечанску дубину. Догађало се, а и данас се догађа, да дође у душама појединаца, па и читавих поколења, до замрачења и губљења осећања за сванђелско призивање на покајање, спасење и обожење, као јединог истинског циља хришћанског живота; кроз то је долазило до губљења здравог осећања за истинску меру и критериј врлине и људског подвига уопште. У таквим случајевима се и катихеза враћала површним моралистичким схватањима натуралистичких религија и идеологија, њиховим методима и циљевима.

Временом је дошло и још до једне промене у катихетској настави, која је вероватно један од важних фактора кризе онога што данас називамо *веронауком*. Ради се наиме о исчезавању *поуке за оглашене*, тј. за оне који се припремају за Просвећење (крштење). Главни разлог за то исчезавање је преовлађивање крштења мале деце и масовна покрштавања у појединим периодима историје Цркве (прво је било за време Константина Великог). Поука додуше није исчезла, пренета је на хришћанску породицу и кума (код крштавања мале деце); у случају масовног покрштавања, Црква се уздала у своје доцније благотворно и преображајно дејство на новокрштене, уз сарадњу са христинијанизираним друштвом и државом. Међутим, радикална секуларизација хришћанских држава до које је дошло у новија времена, а кроз то и секуларизација породице и осталих друштвених структура и установа, међу којима и школе, довела је такву Црквену катихезу у веома озбиљну кризу. У државама у којима је то било могуће, и док је то било могуће, покушало се да се та криза преброди *школском веронауком*. Тај тип школске веронауке примљен је у православним земљама са Запада, где се он углавном и оформио, заједно са примањем западног типа модерног школства. Али опште је историјско осећање и сазнање, скоро у свим православним земљама да тај тип веронауке, катихезе, није донео очекиване резултате. Многи су, можда и несвесно, осећали и осећају да разлог тог неуспеха школске веронауке, веома често чак и њеног негативног дејства, треба тражити у несродности тог типа поуке са самим бићем и духом Православне Цркве.

Ово је послужило као повод да се, скоро у свим помесним Православним Црквама, негде драговољно и плански, а негде спонтано и под притиском околности, као код нас, почне мислити о стварању кахитетске наставе при парохијским храмовима. Међутим, као по правилу, то извођење верске поуке по парохијама, вршено је и врши се по узору на школску веронауку. Не улазећи за моменат у разлоге зашто је то тако, једно је чињеница: Тај тип катихезе, или се одвија паралелно са литургијским животом Цркве, понекад и на његову штету, особито кад се веронаука одржава у току Литургије, или се осећа као неко туђе „тело” у оквирима парохијске заједнице и њеног „нормалног” ритма, за које веома мало интересовања постоји, како код свештеника тако и код одраслих верника, односно родитеља (тако је барем код нас). Обично се та незаинтересованост објашњава неодговорношћу и немарношћу клира и верника, или, код нас, неким нејасним страхом и застрашеношћу и једних и других. Не искључујући бар делимичну истинитост оба ова објашњења, постављамо питање: није ли разлог за то ипак дубљи и сложенији? — Није ли тај и такав тип школске катихезе заиста нешто туђе, за иконско самознање и саборно осећање црквене Пуноће, па отуда и тај неуспех да се он „прикалеми” нормалном ритму парохијског живота, вековима обликованом и коначно, бар у суштинском, уобличеном? То питање се намеће само по себи, поготово данас, када је целокупно школство и васпитање европског типа стављено под знак питања и

радикалног преиспитивања (Пример: књига Ивана Илича, Доле школе! и код нас преведена, као и модерни покрети омладине на Западу).

После свих тих промена у црквеној катихези, ми се данас налазимо отприлике пред оваквим стањем: Под притиском демонских сила овога света Црква се све више враћа у положај какав је имала у прва три века, тј. постаје — гоњена Црква, што значи усмерена у правцу оног што је заиста вечно и богочовечно у њој и у чему је њена непобедива снага. Међутим, тај повратак није ни мало лак, чак је и болан, на моменте и трагично крстоносан. На свом историјском путу Црква се облачила у разноврсна руха и користила многоврским подупирачима ради оваплоћења себе саме у сваку историјску епоху. Ми се налазимо на почетку краја једне од таквих епоха, која се назива обично „констатиновском“. Без тих историјских руха Црква не може, али увек дође време кад јој она постану сметња, поготово када нису „скројена“ према њеном унутарњем расту и димензијама, — препрека за пуно осазнање и сведочење њене саборне Истине.

Шта то значи, примењено конкретно на катихезу? — Навикли вековима да се у васпитању ослањамо на хришћанску породицу, крштеног кума, християнизирано друштво и државу, као да још нисмо постали довољно свесни да је све мање хришћанских породица, да су све ређи крштени кумови, а друштво, на овај или онај начин, све антицрквеније. То је трагика и породице и кумства и друштва, али истовремено и трагични крст катихезе, која се ослања на подупорње, који су на путу да престану да буду њени, ако већ то нису и престали да буду! То њено ослањање на другог, извор је њене садашње трагичне пасивности и коначно, немоћи. Пример: обраћамо се родитељима да шаљу децу на веронауку. Резултат је: више обећања него деце. Управдају се се заузетошћу деце; ми и они правдамо се страхом од сила овога света, можда и несвесни да је управо то једно од најстрашнијих сведочанства пораза и удаљења од Онога који победи свет! Дакле, немамо децу, јер немамо породицу или смо на путу да је изгубимо; немамо породицу јер немамо парохију, као живу и животворну заједницу, литургијску и молитвену; немамо опет парохију јер је наша катихеза изгубила свој исконски и свеобухватни динамизам.

А зашто га је изгубила? — Зато што је престала да се огледа и да органски израста из једине непроменљиве и вечне стварности у вечнопроменљивом свету и историји: из Божанствене Литургије. Другим речима, парохија је престала да буде у пракси, или је на многим местима у опасности да престане, оно што је у бити; њена конкретна историјска реалност и делатност као да престаје да буде пројекција и оваплоћење у сваки историјски трен и сваку душу, онога што је она по својој природи и призивању: Тело и Крв Господа и Бога и Спаса нашега Исуса Христа. Тога једног Тела Господњег и Духа Светог животворног, гладан је човек сваког времена, па и овог

нашег, гладан и као *појединац* и као *заједница*. Модерни човек и те како осећа да се иза сваке његове глади крије глад за оним што Црква носи у својој Литургији. То Свесвето Тело Христа Богочовека, даровано за *живот света* (Молитва Узношења) и да сви буду *једно*, као што си ти, Оче у мени и ја у теби (Јн. 17, 21), и Његова Пречасна Крв изливена у жилу куцавицу света, као дар новог живота, дају се у Литургији Цркве, свима гладнима и жеднима.

Ако је то тако, онда шта нам преостаје да радимо? — Шта друго него да се пронађемо у *Литургији Цркве*, у којој је Црква, кроз све мене и промене, остала оно што је била, и у којој увек изнова постаје оно што треба да буде. Отуда је она и њен саборни етос била и остала мерило целокупног историјског живота и деловања Цркве, а према томе и мерило црквене катихезе. И не само што је Литургија мерило катихезе: она је сама најсавршенија *катихеза*, која не само што васпитава и просветљује него и пита, храни Хлебом живота. Ето, зашто свака права катихеза мора и треба да буде *литургијска катихеза* и свако право образовање и васпитање — *литургијско васпитање*. Само онда када се целокупни светотајински живот и делање Цркве у свету врати Литургији и прожме Литургијом, кад постане *Литургија*, и по мери тог повратка њој и прожимања њоме, само тада парохија постаје жива молитвена и литургијска заједница, тј. *светлост свету* и *вечни квасац* у променљивим историјским структурама живота.

Које су, укратко главне особине *литургијске катихезе*? —

1. Литургијска катихеза је *црквено-саборна*. Кад кажемо: *црквено-саборна*, исто је као кад би рекли :христолошки усмерена и утемељена катихеза. Зашто? Зато што је Богочовек Христос управо та саборна тајна Цркве. И као што се Литургија врши „у спомен Господа и Спаса нашега Исуса Христа” и објављује Његову смрт и васкрсење „док не дође” (Кор. 11, 26), постајући тако самим својим *чином* — најсавршенија катихеза, тако и литургијски утемељена и прожета катихеза — Њега објављује и Њега посведочује, и кроз Њега Свету Тројицу. То је катихеза сараспећа и саваскрсења Христу. То сараспињање се односи првенствено на онога који је врши (свештеника), па тек онда онога који је слуша и који је прима, саслужујући. У томе се управо и састоји њена саборност; тиме она постаје саборни чин и акт кроз кога долази до саборног сретања и вечног сједињавања и просвећења душа. Само онај који истински прима Његов, Христов, начин живота за свој, попут пророка, апостола и мученика, само тај може задобити Његов ум и миомир и бити Његов истинити сведок. Само такав може из себе изнедрити и изрећи умом Христовим испуњену и преображену и благодаћу Духа Светог посољену реч.

Катихеза је *црквено-саборна* јер извире из вековног саборног Предања, тј. Предања које носи у себи искуство не једног или два поколења, него свих поколења Цркве. Саборна је и зато што се об-

раћа, као и Литургија, свима узрастима од детета до старца, и то поштујући достојанство свакога од њих појединачно. За њу је већ мало дете, ако је крштено, пуноправни члан Цркве; од самог момента крштења оно стиче „право гласа“ и сва права. На тај начин Црква даје човеку од самог рођења такво достојанство, какво нико други није у стању да му даде. Ње као такве, основни је захтев и позив: „Сами себе и једни друге Христу Богу предајмо“. Као таква литургијска катихеза не „доцира“, не уздиже киригму, проповед, изнад и изван вечног оваплоћеног Логоса Божјег, тј. изнад и изван Литургије, односно Цркве, као богочовечанског Тела Христовог. Она само позива, као Апостол: „Дођи и види“. Колико се бескрајног поштовања скрива у таквом поштовању слободе свакога, у таквом ненаметљивом литургијском позиву и ставу, поштовања према свима и свакоме! Она није прича, апстрактна реч људска о животу, ма како генијална била, него је призив на заједничко учествовање у Животу, на причешћивање вечним Животом и просвећивање вечном Истином. Као таква она не врши насиље, нити на чулима нити на осећањима, ни над умом ни над вољом. То важи за све што из Литургије израста; важи, например, и за музику, која је један од путева и начина литургијског катихизирања. Права литургијска музика не сме никада да загосподари св. Престолом, не сме да потисне, замени или загуши реч или да тиранише слушаоце. Чим се у такву претвори, она постаје антилитургијска. Као таква, додуше, она може да задовољи емоције, али оно што је главно у души, ум, остаје непреображен и непросвећен, при чему и само осећање остаје слепо, а о целовитом васпитном дејству на човекову личност не може бити ни говора. Све што је литургијско само „куца“ на врата свих човекових чула и призива их на слободни раст и узраст „у меру раста висине Христове“. У контексту са реченим намеће нам се питање: није ли управо у томе разлог што православна свест и подсвест, вековима васпитавана и васпитана таквим етосом литургијске поуке, тако тешко прихвата школску веронауку, пониклу из једног сасвим друкчијег етоса? Не треба изгубити из вида чињеницу да је модерна европско-америчка школа, као и њој својствена школска веронаука, да су се развиле и настале из онога што би могли назвати неевхаристијским и нелитургијским *римско-папским учитељством*, прераслим од времена ренесансе и реформације у протестантско „доцирање“ и обожавање људске речи о Богу, из кога се на крају развило обожавање људске памети уопште, као апсолутног ауторитета. Римско апсолутистичко „учитељство“, коме је приписан непогрешиви ауторитет и протестантски субјективизам, са папирнатим „телом“ Светог Писма као коначним критеријумом свега, и са својом киригмом о њему, замрачили су собом и потиснули саборно и животворно Тело Богочовека Христа и препречили путеве слободног урастања у њега и општења и заједништва са њим. Коначни резултат поуке на таквим начелима утемељене, не може више бити саборно учествовање у Истини и стварно преображавање и просвећивање вечном нествореном Светлошћу. У најбољем случају она као таква може дати спољашње зна-

ње о Истини и рационално назирање Светлости. Такве врсте ауторитети на место Истине, подмећу своје идоле и помућене слике Истине, исфабриковане маштовито у тамном вилајету човекове подсвести, али и спојене са неугасивом и неуништивом жеђу за Истином. Нелитургиичност је основни недостатак катихезе настале на таквим начелима; главно својство ње као такве јесте њена наметљивост и једностраност. Она као по правилу превиђа да је човек целовито биће и да је као такво по природи упућено на целовито васпитање и просвећење, тј. да се он нуждава не само у стицању знања о Истини преко једне или друге врсте посредника, него да му је неопходно непосредно саборно општење са Истином и целовито прожимање њоме, вавек. Модерно ренесансно и постренесансно школство и поучавање је у том погледу учинило корак даље и постало још једностраније. Засновано на људском разуму и чулном искуству, оно се својим вештачким структурама, натуралистичко-једностраном усмереношћу и неадекватношћу целосној Истини и целовитости људске природе, претворило у неку врсту полулажне или лажне „литургије“, која се такође „приноси“ и даје за „живот света“ и за човеково просвећење, при том сакатећи сам тај живот и изгонећи из њега вечног Логоса Божјег, као једини „пут, истину и живот“. Једнострано, оно даје знање о природи и њеним законима и донекле помаже човеку да привремено устроји свој живот на земљи и да усклади своје односе са другим људима, али је неспособно да открије словесност (логосност) свега постојећег и да човеку дарује вечно просвећење. Оно приказује животом света оно што у ствари носи у својим недрима, само за себе, и доноси собом самим смрт: оно је нешто што храни смртном речју и смртним знањем и што просветљује смртном светлошћу. Што значи: нешто што свему одузима онај смисао који му открива и даје Литургија — евхаристијски смисао и богочовечну (словесну) Пуноћу.

Зато, оно што данас забрињава сваку пробудену савест православну, није толико недостатак веронауке код нас, у уобичајеном смислу речи. Вековима је нисмо имали, али смо имали народ дубоко прожет Литургијом и њоме просветљен. Оно што данас забрињава то је све мањи број *живих литургијских заједница*, унутар градских и месних световних заједница, које носе свој тегобни крст и клецају под њим, постајући све мање *евхаристијске*, и кроз то све немоћније да нам дају и дарују, не само Бога, него кроз то ни другог човека, као вечног брата и сабрата. Засноване само на интересу и *потрошњи робе*, није случајно што се те заједнице и званично почињу називати „самоуправне *интересне* заједнице, тј. заједнице засноване у дубини на вучјем самољубљу; света Љубав која „не тражи своје“ и која је срце литургијске заједнице, из њих се прогони, понекад и са демонском мржњом, и полако гасне, а са њом и у човеку брат и вечни сабрат. Резултат свега тога? — Тријумф *трулежне плоти*, као весник *демонског узајамног прождирања и самоуништења*. Сав трагизам таквих заједница, и разлоге тог трагизма, још давно је видовито описао Апостол Јаков: „Откуда ратови и борбе међу вама? Не до-

лазе ли од ваших похота које, ратују у вашим удима? Жудите — и немате, убијате и завидите — и не можете да постигнете, борите се и војујете, и немате, зато што не иштете; иштете и не добијате, зато што на зао начин иштете, да у својим сластима потрошите” (Јак. 4, 1—4). У томе и јесте трагизам целокупне европско-америчке модерне цивилизације: у свесној и несвесној тенденцији да причешће Телом и Крвљу Господа и Бога и Спаса нашега Исуса Христа, дарованих „за живот света”, замени „причешћивањем” („где је благо ваше тамо је и срце ваше”) мртвим стварима и њиховом похотљивом потрошњом. Управо зато и забрињава исчезавање *живих литургијских заједница* из једног света препуног развезаних еолских ветрова. И то болно забрињава, али не „ради нас”, јер то „ради нас”, које се чује понекад, значи претварање и саме Цркве у демонизовану „интересну заједницу”; забрињава ради судбине самог света, који се у својој помахниталости одриче Живота, присутног у њему кроз Цркву.

2. Литургијска катихеза је *молитвено-покајна*. Нема праве и здраве речи о Богу, још мање истинског знања о њему, без — покајања. Отуда је свака реч Цркве, особито свака њена литургијско-богослужбена реч, натопљена од самог почетка, сузом покајања и прожета покајним духом и молитвом. Ако такав дух не поседује у себи и катихеза, она престаје да буде реч која рађа и препорађа и која истински просвећује и васпитава. Само су велики покајници, тј. људи који су покајањем „купили”, како каже преподобни Јован Лествичник, „смирење” и њиме „очистили савест и свест” (Лествица, Слово 5, о Покајању), осазнали праву цену и силу речи, али и њену разорну моћ, као и праву цену ћутања. Стојећи са свештеним трепетом пред светињом речи, никада толико не обесвећеном као у наше време, преподобни Лествичник чак сматра да ономе „који плаче (покајнику) не приличи богословље”. Јер како, каже он позивајући се на пророка Давида, „како да запевам песму Господњу у земљи туђој (Пс. 136, 4)”, тј. како да радосно сведочим и говорим о Богу, обузет страшћу? (Лествица, Слово 7, о плачу који доноси радост). Зато, све древне катихезе почињу са покајањем.

3. Литургијска катихеза је *библијска*. Богослужење, а посебно света Литургија, није ништа друго него Библија препевана у молитву. За Литургију је Библија — њена Књига, тј. књига Цркве. Она је сама по себи њено живо и делотворно тумачење, надахнуто истим Духом као и она. Кроз Литургију Библија престаје да буде неки окамењени симбол прошлости преко кога се Бог открио својим изабраницима једном за свагда у нека прадавна времена: она на њој постаје жива и доживљена стварност, која сваки пут изнова, кроз улазак Еванђеља на Входу и његово тумачење открива и радосно сведочи, вечно присутног Христа, силом Духа Светога, и наше заједничарске с Њим и причешће Њиме. Само таквом стварношћу прожета катихеза, постаје — истинска катихеза, тј. чудотворна реч која преображава и препорађа, а не само даје празно знање. Знати Свето

Писмо на литургијски начин, значи истински га познавати, и кроз то на прави начин га тумачити.

4. Литургијска катихеза је *светоотачко-богословска*. Светоотачко богословље је дошло до свог врхунца у богослужбеном и литургијском богومислију. Оно је најздравији плод душе боговидаца; најлепшу реч која се зачала и родила у њима из сусрета са Богом они су претворили у молитву. Православно богословље (истине вере, догматика) и православна нарав (етос, етика) и налазе се унутар богослужења у свом органском контексту: откривају се ту као свете тајне и свете врлине живота, а не као апстрактни беживотни објективирани мисаоно-етички системи. У таквом и само у таквом контексту и права катихеза открива истине вере и живота. Открива их и саопштава, не на апстрактни рационалистички начин, него увек на светоотачки начин: у органској повезаности са самим животом Цркве и са потребама света сваке поједине епохе и кроз општење са самим Извором сваке свете истине и сваке свете врлине и тајне.

5. Литургијска катихеза је *динамично-активна*. Литургија и богослужење уопште не знају за пасивне посматраче. Литургија је *дело* Божје, али истовремено и дело свих сабраних у литургијску заједницу, тј. дело народа Божјег, не појединца, ма ко он био. Она се не „посматра“, у њој се учествује свим бићем. То што важи за Литургију, важи и за целокупни живот Цркве и деловање. Да би дошло до обнове тог активног учешћа свих чланова у животу литургијске заједнице, неопходно је вратити лаицима, народу Божјем, оно што му по природи ствари припада: заједничко одговарање, певање, читање, народни језик. А да би до тога могло доћи треба првенствено обновити динамичну и свеобухватну катихезу првих векова. Црква је просветљивала и васпитавала сваким својим делом и светотажинским чином и свим оним што му је претходило и следило. Зато је онај који се удостојавао њене литургијске заједнице био живо чедо Божје а не пасивно мртворођенче прибројано црквеној заједници на неки магијски начин. Довољно је прочитати само катихезе св. Кирила Јерусалимског па да се схвати са каквим страхом и трепетом је Црква приступала свакој оглашеној души и колико бриге је водила о томе да не „баца Светиње псима“. Света тајна нити је „обичај“ нити магијски чин. Она тражи апсолутно слободне људе, који са пуном одговорношћу и сазнањем пристају на радикално преузимање и промену начина живота као и на свецелосно предавање Христу Богу. Богу не требају мртваци, Он оставља мртвима да сахрањују мртве (ср. Мт. 8, 22) боравећи у друштву „малог стада“ живих, тј. оних који прихватају Његов живот за свој живот.

Да ли ми, савремени свештенослужитељи рађамо такву децу преко светих тајни и целокупног чина Цркве, ми који смо савремени „икономи“, домостројитељи тајни Божјих? (ср. 1 Петр. 4, 10). Ако рађамо, зашто су нам онда цркве празне? Да не важи ту онда она тужна реч светог Владике Николаја: „празне душе па празне и цркве“?! — Зар са нама и у нама није исти онај Бог који је био са нашим Оци-

ма, и Његова непобедива сила, и зар овај свет није исти онај свет који „у злу лежи” и тада и сада? — Бесумње, што се тога тиче, све је исто. Није само исто — снага наше вере и духовног труда и горења. Ако би наша савремена катихеза могла симболички да се изобрази онда нема бољег симбола за њу од начина на који крштавамо, не само децу него и одрасле: са мало воде обавимо чин, често пута ни одело им не свлачећи. То је мање више сав труд који уложимо да би једна душа била рођена „водом и Духом”, труд који није у стању да опере ни прљавштину тела, а камо ли душе. Не чудимо се онда што нас има тако много недокрштених и мртворођених.

6. Литургијска катихеза је *иконична*. Богослужење и као реч и као икона, и као храм, и као покрет богослужитеља, и као сећање на целокупни домострој спасења, и као Божији Дарови — „Предобрасци” будућих добара — сво је сликовито, иконично, васпитава сва чула, и преко икона узводи душу, икону Божју — Првообразу, чинећи је христоводобном и христовоносном. Употреба слике у катихези има очевидно онтолошки и догматски основ. Само, не било какве слике: само она слика, икона која одражава у себи, колико је то могуће, богочовечанску тајну Литургије, тј. тајну оваплоћеног Логоса Божијег, може бити употребљена за наставу и насликана у храму у коме се сабира литургијска заједница верних. Ренесансна религиозна уметност сакати ту тајну, зато не може бити употребљена у катихези — због сакаћења душа и умова. Значи, дакле, да је метод очигледне наставе једно од основних својстава литургијске катихезе; у томе лежи њена вечна савременост.

7. Литургијска катихеза је *практично-теоријска*. Литургија је дело Божије али и дело народа, она је пракса али и богоопштење и боговиђење, сазерцање Божије тајне („видесмо светлост истиниту, примисмо Духа небеснога”). Јединство тако схваћене праксе и теорије (сазерцање тајне), основни је предуслов успеха катихезе и васпитања уопште. Ми често пута заборављамо кад устајемо против „теорије”, борећи се за „праксу”, да је правилно схваћена теорија уствари *боговиђење*, без кога је пракса слепа и осуђена да за увек остане слепа. Теорија, богосазерцање је врхунски дomet човековог усавршавања и богоопштења, дарован човеку. Ако је та реч временом ван Цркве изгубила своје првобитно и изворно значење, ми у Цркви, не смемо допустити раздвајање онога што је по својој природи једносушно, тј. не смемо одвајати праксу, која је узвођење теорији, боговиђењу, од теорије, којом се пракса проверава и која је њена вечита сигурност и осмишљеност.

Литургијска катихеза, поука, је практична, зато што Литургија чије је она својство и свеобухватно зрачење, практично ангажује собом и својим духом целог човека. Она је сама по себи *пракса*, дело и као таква подстиче и покреће на дело и на непрестану динамичност човека у свим околностима живота, у сваком времену и на сваком месту. Повезан са теоријом тај динамизам се усмерава и осмишљује, а сама теорија се оваплоћује у конкретни историјски жи-

вот, она се посведочује као Истина и открива као путоказ и коначни циљ живота. Литургија је сва заснована на богоопштењу и сва усмерена на још присније причешћивање Христом у невечерњем Царству Његовом. Управо том својом усмереношћу она прожима динамизам праксе, просвећује га и открива му његову логосност и словесност. А то значи: живот у времену и простору она осветљује и испуњује вечном Пуноћом. Та обједињеност праксе и теорије у Литургији и литургијској катихези показује да литургијско образовање ангажује собом целог човека, све његове психофизичке моћи и да никад не препушта човека, ни у времену ни у вечности, ономе што би могли назвати — слепом праксом и јаловом теоријом, или још боље: демонском динамизму и активизму и лажној истини.

8. И на крају да подвучемо да је литургијска катихеза — *сталнообразујућа*. А то значи: она се тиче свих узраста и примењује на све моменте човековог живота. Литургијско сећање на „Господа и Бога и Спаса нашега Исуса Христа” и кроз њега Његово оприсутнивање све присније и дубље у нама, врши се непрестано, не може имати краја ни завршетка. Јер што нам је он ближи, то је и потреба за Њим већа а Његова тајна све неисцрпнија и милија. Он је неисцрпан, Његова тајна бездана, а човекове моћи за усавршавање безграничне, Њиме и Његовим даром.

Основни захтев литургијског вечно понављаног чина јесте: „Опет и опет Господу се помолимо”, опет и опет: „ниспошљи Духа Светога на нас и на ове Свете Дарове”. Што значи: Божјем даривању нема краја, а човеку у усавршавању и образовању нема починка. Он је по природи биће које стално призива Пуноћу, тј. епиклетичко биће; стално призива и чезне за Пуноћом и савршенством јер је биће пријемчиво за Пуноћу и божанско савршенство. Та епиклетичност се утемељује, с једне стране, на човековом несавршенству и захтеву његовог бића за савршенством, а с друге стране, на неисцрпности тајне Божје и Божјег просвећења, о коме Литургија учи и у које се труди да уведе човека.

У Цркви су сви ученици и то до краја живота. Управо је Литургија и њен дух оно што нам најбоље показује и доказује да заиста у Цркви постоји само један Учитељ: Господ Христос. Сви остали, било да се уче или уче друге, у ствари су само ученици, и то кроз цео живот, до последњег даха живота. И опет да се вратимо на оно о чему смо говорили кад је било речи о црквено-саборном карактеру литургијске катихезе: то учење није доцирање нити апсолутистичко манипулисање са човековом личношћу, кроз коришћење његове несавршености и подређености другима, односно упућености на друге, у разним фазама његовог живота и узраста. То је заједничко и слободно урастање у Тајну, стално саборно урастање и просвећивање. Онај који учи друге, има само улогу мистагога, тј. уводитеља у тајну, у коју уводи по мери своје уведености у њу: да би могао друге уводити, он непрестано уводи самог себе. Никад није довољно „учен” да би могао бити само учитељ. Успех његовог учитељства за-

виси првенствено од развијености код њега духа и жара учеништва. Зато није нимало случајност што се Литургија назива „мистагогија“, тј. увођење у тајну, и што је најсавршенији вид катихезе — мистагошка катихеза, тј. поука која открива, објашњава и тумачи неизрециву Тајну, тиме што саборно и непрестано образује њоме и уводи у њу, дарујући је, али не просто као рационално знање, него као све присније и целовитије општење са Пуноћом живота, Оцем, Сином и Духом Светим, Тројицом једносушном и животворном.

Дискусија и завршне примедбе на Симпосион

О. Василије Томић захваљује предавачу и истиче да ће права дискусија о овом Симпосиону доћи тек после њега, као и његови плодови: семе је засејано, очекујемо да се и плодови укажу. Један од конкретних плодова биће и објављивање предавања одржаних на Симпосиону као и дискусија поводом њих.

Вељко Милутин, студент: Видимо да су се на овом Симпосиону појавили теоретичари и практичари. Теоретичари који желе да својом теоријом ствари доведу у ред, међутим, свакодневна пракса показује да то није тако једноставно. Сами свештеници долазе у свом раду до разних искушења, сваки од њих има своје проблеме са којим се сусреће, тако да не може бити неког калупа за све.

Владика Данило црногорски је поменуо породицу као цркву у маломе, међутим, ја се питам: шта да радимо са појединцима, са децом атеиста, која се јављају у 20 и 25 години и желе да се крсте, да упознају православну веру, шта да радимо са њима? Да васпитавамо прво породицу, па онда да њих прихватамо, или да од таквих појединаца изграђујемо православне хришћане, који ће онда стварати православне породице? Дакле, не може се мислити само на породицу, треба водити рачуна и о појединцима, који независно од породице, често и упркос породице траже путеве спасења. Та деца просто на натприродан начин доспевају у додир са вером и Православљем. Њих треба васпитавати у вери, а за то су неопходни способни вероучитељи. Наше свештенство, мислим на ово у Београду, примери из унутрашњости не могу се наводити, јер су у разним крајевима и различити проблеми, веома је презаузето својим свакидањим парохијским обавезама. Зато би требали да постоје при црквама стални вероучитељи, који би имали стални контакт са омладином, са вернима, децом... А свештеници би такве упућивали, усмеравали и помагали им. При том, посебну пажњу треба посвећивати младим генерацијама, а зато су потребни и свештеници који осећају пулс нашег времена, који су дорасли савременим околностима, а не свештеници из неког другог времена. Данас су настала нова времена, тако да ми морамо сагледавати ствари под новом и друкчијом призмом, служити се новим методама, да би наше дело могло имати правог успеха.

О. Јован Кошевић се враћа на питање одраслих верника истичући да ми о одраслим верницима можемо говорити само по добу старости али не и по веронаучном знању и напретку. Треба васпитавати прво одрасле, да би онда они довели и децу своју у цркву. Без тога нема успеха. Верско васпитање, дакле, обухвата и треба стално да обухвата и одрасле и децу, не само децу, као што неки мисле. То је главни проблем. У том погледу не смемо бити ни велики оптимисти ни велики песимисти. Хришћанство је у својој историји преживљавало хиљаду пута страшније моменте него што их доживљава данас. Наша Црква ипак живи, постоје кошнице из којих излећу пчеле, роје се нови ројеви. Питање је само у томе да ли смо ми спремни да „ухватимо“ те ројеве, да оформљујемо нове кошнице, нова друштва. На крају крајева, све зависи од мене као свештеника, да ли ће мој труд у парохији уродити плодом. . .

О. Љубомир Мецановић: Одлазим обогачен са овог Симпосиона. . . Данашњи реферат није само за нас, он је и за шири круг људи. Предавач је истакао да недостатак школског типа веронауке није толико забрињавајући, колико је забрињавајући недостатак живих евхаристијских заједница. И заиста, многи данас, то је жалосна појава али истинита, држе Цркву као свој обичај. А зна се да Црква не може и не сме бити само обичај, да Еванђеље није апстрактна теорија, већ пракса и живот. Св. Атанасије Велики јасно каже: „Бог се оваплотио да би се човек обожии“. Истина Цркве је апсолутна истина и истина оваплотива у живот. Бога је и данас могуће видети, јер се Он не доказује неко показује. . . Од свега за нас је најважније: стремити свим и кроза све са земље ка небу, ка вечноме. А одговор на сва питања давати не језиком, него — животом.

О. Василије Томић: Постоје и други проблеми који треба да буду рашчишћени пре него што одемо са овог Симпосиона. Предавач је на пример поставио питање крштења, у једној форми коју ми данас мало практикујемо; поставио је и проблем веронауке, он као да негира такву веронауку какву ми желимо. Можемо поћи од поставке да се може без овакве веронауке какву имамо или немамо, али треба пронаћи један нови, односно стари вид веронауке.

О. Жарко Живановић: Бићу конкретан, у вези св. тајне Крштења. У неколико случајева сам одбио да иноверник буде кум на крштењу. Многи су то са чуђењем примили, па и наши православци. . .

Његова Светост: Имао је у томе о. Жарко право, само да ли је претходно држао о томе проповеди, да обавести своје парохијане? И да ли их стално обавештава, и он и други, ко може бити кум и зашто иноверни не може бити кум на крштењу детета? Зна се ко може бити кум а ко не. Кум се стара о духовном узрастању свог новог духовног сина или кћери, васпитава га у вери. Е, сад, како ће то да чини онај који не исповеда ону веру коју дете исповеда и у коју се крштава?

О. Жарко истиче да је о томе држао проповеди, али да таква реакција показује да је постојала од раније погрешна пракса, неко је од раније оставио вернике у незнању по том питању. . .

О. Атанасије се враћа на основну тему Симпосиона: „Парохија као жива молитвена, односно, литургијска заједница“, и истиче да су они који су изабрали ову тему центрирали је, очевидно, на њену основну жижу, на Литургију. Он такође поставља питање предавачу, не зато што сматра да то није садржано у предавању, него да би оно још више изашло на површину, питање о ономе што је основни бол, основни проблем, из кога сви други проблеми нашег доба произилазе: да ли је то наглашавање Литургије формалног карактера, или оно има суштински значај? Постоје ли суштински разлози за то? Он предавачу поставља и подпитање овог питања: да ли је Литургија као свакодневни чин, чин који се, рецимо врши свакодневно у једном манастиру — заиста, велика светиња која се врши за спасење целог света — но, ипак дали то обухвата целокупни појам Литургије? Ми знамо, додао је о. Атанасије, за првохришћанску, не само првохришћанску него вековну традицију, да је недељна Литургија, Литургија парохије. То не значи да она не може да се служи и других дана, али има нечега у томе што нам помаже да схватимо Литургију као манифестацију целе Цркве, не само као причешће Светињама које ће да нас освете, што је такође несумњива компонента Литургије. Литургија није само присуство Тела Христовог под видом хлеба и вина. То јесте најглавније, али није све за Литургију. Поставља се проблем пред све нас: како да оживимо у нама тај целовити приступ Литургији, како да приведемо мноштво народа ка Светој Чаши? У томе би нам оци Архијереји могли највише да помогну, као они који се налазе у центру, у жижи збивања, у жижи саме Литургије и као најпозванији за то. . .

Ја не бих желео да ми сада „реформишемо“ наш типик, али би можда добро било да променимо наш менталитет новијег времена, нека предања која нису литургијска предања, а која су се временом одомаћила. Да ли је све у нашој свакидашњој литургијској пракси, оно непатворено, неизмењено и неизмењиво у Литургији? Није само у питању оно о чему сам јуче говорио, да ли ће се хришћани чешће причешћивати или не, и примати у себе Христа као светињу; у питању је такође партиципирање у Литургији као живој саборној заједници. Заиста је трагична слика о којој је о. Мијач јуче говорио — да су нам цркве мање више празне недељом. Истина, она није и потпуно верна, јер имамо на пример прву недељу Часног поста, Велики Петак и многе друге празнике и моменте у току године, где се наша Црква појављује као жива Црква. . .

Иначе, лично сматрам да наш Симпосион нема за циљ да донесе неку резолуцију. Такви Симпосиони углавном и не постоје. Главни циљ нашег братског скупа је да зақвасимо себе проблемима: потребно је да оживимо у себи сами појам Литургије, доживљај, факат, да осазнамо њену социјалну, еклисиолошку пуноћу. . .

О. Амфилохије: Заиста, инсистирање на Литургији, не само моје него и других предавача пре мене, није формалног карактера. Ин-

тересовање за Литургију и то управо у наше време, литургијски покрет који се спонтано јавио на разним странама (Св. Јован Кронштадски је био један од најдаровитијих носилаца тог покрета почетком нашег века) и то баш у времену снажних друштвених збивања и промена, паралелно са модерним идеологијама, које по преимућству имају социјалну димензију, — све то није ни мало случајно. Могло би се без устручавања рећи да је у Литургији садржан прави одговор Цркве на све животне проблеме модерног света. Кад би проблем Литургије био само формални проблем, или проблем типика, онда то не би било ништа ново, тиме се Црква бавила кроз векове. Литургија има своју посебну визију целокупне стварности и то је оно што је привукло пажњу многих модерних богослова, и не само богослова. Овде код нас се ових дана појавила књига о. Шмемана под насловом „За живот света“, којом писац управо покушава да уведе читаоца у ту литургијску визију живота. О. Шмеман у тој књизи покушава, између осталог, да открије у Литургији оно што је у њој новијим наносима замрачено, а што је њено суштинско својство: еклисиолошко својство, својство заједнице. Литургија није само средство освећења, него је она исто тако и пут и начин остваривања праве људске заједнице, и јединог истинског и вечног заједништва међу људима, које се постиже кроз њихово присно општење са оваплоћеним Богом Логосом. Она је остваривање, силом Духа Светога и људским подвигом, живе богочовечанске заједнице, која преображава људе, сједињава и обесмрћује. У њој се остварује јединство између Бога и човека, човека и човека, човека и света; у њој свет добија свој смисао и постиже своју Пуноћу. Значи, она садржи у себи суштинске ствари, актуелне за свако време и као таква има свеобухватни карактер.

Тај свој карактер Литургија није никад изгубила, али се повремено јављала и јавља опасност од привремених наноса у нашим схватањима саме Литургије. Један од таквих наноса је и веома раширено у наше време ужасно уско схватање Литургије као „култског“ чина или гледање на њу као на једну између многих других црквених „треба“.

О. Љубодраг Петровић: Сва предавања су била на једној лепој висини. На свим тим предавањима је објашњавана и истицана суштина свете Литургије, Цркве, говорило се о светој тајни Крштења, Причешћа итд. Али с обзиром да је ово Први катихетски симпосион и да се он одржава на тему: „Парохија као жива молитвена заједница“, као и с обзиром на то да се говори о Литургији као средству за катихизацију верника, ја бих замолио уважене предаваче да нам кажу: како да се ми послужимо тим свештеним средствима? Хтео бих да нам се објасни: да ли ја као учесник Симпосиона одлазим одавде са неким задатком који треба да реализујем, тј. да га остварим у својој парохији?

О. Димитрије Калезић: Изгледа да овде међу нама још увек има неспоразума... Из дискусије би се рекло да учесници схватају

овај скуп у првом реду као семинар. А између симпосиона и семинара постоји велика разлика. Организатори и предавачи су имали у виду оно прво и зато су њихове теме оно што треба да садржи један симпосион у његовом најдубљем смислу и значењу: На симпосиону се увек обрађује неко заједничко питање, тема, која се продубљује и осветљава са сваке стране, а то управо су и радили предавачи. Међутим, дискусија је стално имала тенденцију да тражи неке принципе практичне примене. Ако је то био циљ онда је ово требало назвати *семинаром* и то уз објашњење какве је врсте: вероучитељски, пасторални и сл. Било би најбоље, дакле да се првенствено споразумемо, какву дискусију желимо: семинарску или симпосијску...

О. Василије Томић: Мислим да је од самог почетка било јасно да је циљ овог *Симпосиона*, да постави темеље, да он има теоријску намену, у нади да ћемо, ако Бог да, имати идучих година још оваквих симпосиона на којима ће доћи на ред теме са практичнијом применом и усмереношћу и на којима ће бити извођени конкретни закључци из свега што је овде речено. Дискусија, према томе, треба да буде симпосијска...

О. Бранко Цисарж: Ја бих захвалио предавачима на лепим речима, којима смо обновили своје знање, и радује ме оно што је овде речено да ће сва предавања изаћи из штампе, тако да ћемо моћи да их натанане проучимо и још дубље уђемо у њихову суштину...

О. Момчило Кривокапић: Сматрам да је Симпосион углавном успео. Чињеница је да ми о Литургији мало говоримо и мало мислимо. Веома је важно знати: да ли ми Литургију служимо правилно, али не у техничком смислу, него — да ли ми њоме стварно просвећујемо свет? Литургија оваква каква је сад код нас — на црквено-словенском језику, молитве које читамо тајно у себи и на брзину, пјевање најчешће неразумљиво, било да се ради о хорском или о појединачним појцима, — неразумљива је. Људи дођу, прекрсте се, упале свећу и углавном не поимају ништа. За садашњу Руску Цркву је неко рекао да је то Црква која служи Литургију. И то је тачно. И њима не треба ништа више! Литургија сама собом проповиједа, народ разумије текст, а богослужбени текстови су невјероватно снажно педагошко средство. То у предавањима није подвучено. Сами текстови Литургије су најбоља катихеза. Само их треба учинити разумљивим, као уосталом и цело богослужење, и то прво нама самима, па онда свима другима. Довољно је, на примјер, прочитати само сједалне из Октоиха, па да то буде најбоља проповијед...

Шта то значи? Значи да богослужење треба „реформисати“, али у смислу: поставити га на своје ноге, разоткрити сво његово неисцрпно богатство. О. Амфилохије је добро рекао да је катихеза оваква какву ми имамо — пропала ствар. Само они који се баве литургијском вјеронауком могу нешто да ураде. Треба успоставити живи контакт са парохијанима, оним најмањим и оним најстаријим... Сматрам да ће овај Симпосион имати успеха само онда ако ми поч-

немо да размишљамо о Литургији више него што смо то до сада радили и ако Литургију почнемо да користимо као катихетско средство, јер је она сама по себи, онаква како је Бога дао, најбоља вјеронаука . .

Постављено је питање: шта да радимо са онима који долазе из атеистичких породица? Чињеница је да је таквих данас све више и да управо такви могу бити квасац који загријава Цркву. Кад мени такви дођу на Литургију, ја читам молитве наглас, наравно на Српском, уз отворене двери; подстичем их да се чешће причешћују, да поште, да се активирају у парохијском и посебно богослужбеном животу. Такви као по правилу уносе са собом нови жар, који треба правилно усмјерити и разгорјети, они су духовно пробудени и отворени за праве ствари. . . Ето мог одговора на ово питање. Иначе, све је ово јалов посао ако ми и даље будемо служили Литургију са пет баба и то на неразумљивом језику. . . Једном ријечју: ми треба сами себе да васпитамо за Литургију, па ће онда све кренути на боље. . .

Пошто више није било питања, о. Василије Томић, као водитељ дискусије, предао је реч предавачу о. Амфилохију да одговори на постављена питања и да даде завршну реч.

Јеромонах Амфилохије се најпре дотакао мишљења *Вељка Милутина* о постављању „сталних вероучитеља” и истакао да нема и не може бити сталнијег вероучитеља од свештеника. Појава школске веронауке и школских вероучитеља, истакао је он даље, скоро да је код многих створила уверење да веронаука није свештеников посао, него неког тамо другог. . . А управо је он, и то по божанском призиву, вероучитељ, као сарадник по преимућству вероучитеља у Цркви: епископа. Ако он врши Литургију и све оно што из ње произилази, значи да је он најдубље посвећен у Тајну и најприсније општи са Истином, према томе првенствено је он тај који тумачи, објашњава и уводи друге у ту Тајну. Он је носилац не просто речи о тајни и истини Божјој, него саме силе Божје, силе Цркве. Није довољно знање о Богу, оно само по себи не дарује духовни преображај. Прави учитељ и вероучитељ треба да буде духовни отац, онај који раба у мукама своју децу, као Апостол Павле. Првенствено је отац позван да се брине о својој деци. А свештеник је управо то — духовни отац, за сваку душу која живи у границама његове парохије. И не само у њеним границама, него свуда и на сваком месту он треба да се осећа духовним оцем, носиоцем духовног благодатног очинства. Наравно он увек има и треба да има сараднике у том светом просветитељском послу, међу које спадају за то посебно одабране и припремљене личности, али истовремено (што је изузетно важно истаћи), и сви чланови црквене општине и парохије сваки на свој начин, као царско свештенство и изабрани и свети народ Божији. Цела парохија, кад се претвори у живу молитвену и литургијску заједницу, најчудеснији је вероучитељ и просветитељ. Кад она постане жива, она онда оживљава свет и преображава га у себе, у Цркву, постаје његова светлост, не-

задрживо и тихо продире у њега, као његов спас и као његово здравље.

Шта то значи? Значи да права веронаука није ствар појединца, она нема и не сме никада имати индивидуалистички карактер, У Цркви нема нико ко је изнад ње и над њом: постоје само они који живе у њој и који својим заједничким једнодушним живљењем у њој, сведоче и проповедају свету о њеној неизрецивој тајни, певајући радосну победну песму: *„Видесмо светлост истиниту, примисмо Духа небескога...”* Веронаука не може бити права веронаука кад се намеће Цркви споља, кад се служи њој туђим методама, кад прихвата вештачке и Цркви туђе структуре, па макар оне на први поглед изгледале примамљиве и ефикасне. Права веронаука је само онда када она израста органски из исконске структуре саме Цркве и из њеног унутарњег богочовечанског етоса. А та структура и тај њен етос су оно што овде називамо литургијско-евхаристијска структура и етос Цркве, из којих се рађа права катихеза: литургијска катихеза. Основни грех школске веронауке састоји се управо у томе што је она, свесно или несвесно, покушала да собом надомести ту литургијску структуру Цркве, да је собом истисне, или да се постави изнад ње, као њена мера и критериј, или опет, у најбољем случају — да егзистира паралелно са њом као неко вештачко тело, израсло на начелима протестантске и рационалистичко-просветитељске културе. Свима нам је познато да је преко таквог типа веронауке, између два рата, Црква била присутна у свакој школи и државној установи. А резултат? — Незапамћена у нашој историји ерупција атеизације! Уклопљена у калупе европске лжепросвећености и рационалистичког школског система, она или је надимала сувопарним знањем верских истина и догмата, претворених у неку објективiranу „хришћанску идеологију”, без унутарњег Духа и силе, или је опет својом беживотношћу, површношћу и неуверљивошћу имала потпуно супротан ефекат од очекиваног: стварала је убеђене безбожнике или оправдавала у њиховим очима атеизам. У најбољем случају је могла да формира људе разводњене и млаке религиозности, која мало или нимало обавезује. Није онда чудо што су и поред свих напора у оквирима државног школства на верском просвећивању, цркве постајале све празније и празније, процес који је изгледа са истих разлога започео код нас још у прошлом веку. И то као по правилу највише тамо где је парохија, са овог или оног разлога (оно што важи за парохију важи подједнако и за манастирско општежиће), престајала да буде жива молитвена и литургијска заједница.

Елементи те отуђености школске веронауке од Литургије, односно Цркве и њеног духа, пренели су се и на парохијску веронауку. Илустрације ради навешћу један пример наших дана, на први поглед безазлен, али веома симптоматичан: држање часова веронауке, како у нашој диаспори у Америци, тако и по неким београдским црквама, у току Литургије, паралелно са њом. Та погрешна пракса има несумњиво само негативно дејство, јер се тиме замењује и потискује једина права катихеза, мистагошко-литургијска, сувопарном ра-

ционалистичком поуком. Поука такве врсте замрачује у детињој души и унижава оно што је за њу важније од свега и што највише одговара његовој природи, оно зашто је дете и сваки човек најпријемчивији. На њој као таквој ми својим причицама замењујемо, на најчудеснији и најдивнији и најочевиднији начин испричану причу и оприсутњену истину о Богу и човеку, о васкрслем Богочовеку и његовом целокупном домостроју спасења: Замењујемо свету Литургију. Постоји велика опасност да се тиме украде од људи Светиња над светињама и да се надомести беживотним и сувопарним знањем о њој. А то је равно припремању за духовну смрт. Циљ веронауке је да уведе људе у Цркву, да их посвети у тајну Литургије, а не да их отуђи од ње. У таквом духу васпитано дете, као одрастао човек се као по правилу отуђује од Литургије и Цркве, а за то није оно криво. Криви смо ми који смо у његовим очима обезвредили Литургију, као свети евхаристијски чин и као живу молитвену заједницу, замењујући је нечим другим или стварајући у његовој свести лажну слику о њој.

Једно је тужна чињеница: код нас је занемарен литургијски живот. Није никаква тајна да у многим нашим крајевима постоје парохije у којима се не служи недељна Литургија; ако се и служи, на њу дође веома мало верника, понекад ни један, сем свештеника! И то бива чак и у местима где 80% верника примају свештеника! То је постало толико уобичајено да је по схватањима многих, па, авај, и свештеника, постало нешто сасвим нормално. А нема ненормалније ствари у животу једне Цркве и у животу једне од њених парохija од таквог једног феномена! То само показује и посведочује на најочевиднији начин да постоји неки дубоки поремећај у самом нашем ставу према сржи хришћанског живота и према суштинској манифестацији и оваплоћењу тог живота у свакидању историјску стварност, тј. према светој Литургији, односно Цркви, као живој и животворној богочовечанској Заједници.

У вези са Литургијом и тим њеним занемаривањем, треба се дотаћи и гајне Исповести и начина на који је ми данас мање више обављамо. Она се најчешће обавља у току Литургије, када нити је временски свештеник у стању да саслуша покајника нити су услови погодни за то да верник спокојно открије своју душу. Све се скоро сведе на неколико стереотипних речи и на разрешну молитву. Онаква каква је — исповест практично као да је укинута. Можда би скоро било боље, при таквом стању ствари, да се уведе општа разрешна молитва, бар се не би заваравали да имамо Исповест! Том својом немарношћу ми постепено губимо најмоћније и најблагодотворније васпитно средство. Свештеник је кроз векове био духовни родитељ и лекар, дубински благодатни психијатар. Данас неблагодатна психијатрија замењује собом и истискује благодатну „болницу” и лечилиште душа — Цркву. Међутим, ма колико било у наше време неопходно и корисно дело психијатра, он никада не може заменити собом и својим исцелитељским средствима и методима свештеника као духовног родитеља и благодатног препородитеља душа, као ни благодатну мето-

дологију лечења коју поседује Црква, вековима испробану у крви и опиту светих богоозарених душа.

Исповести, дакле, треба дати њено право место и вратити јој оно достојанство које јој по природи припада као светој Тајни, наћи слободно време за њу. Јер, зар је у стању једна рањена душа, којој треба приступати на голубијим крилима, са страхом, поштовањем, стрпљењем и љубављу, да отвори саму себе и да се открије, у моменту када се жури и исповедник и покајник, и кад психолошки притискају други који чекају на ред? До каквог ту може доћи сусрета и какво благотворно и преображајно дејство може имати једна тако на брзину и формално обављена исповест, на место да исцели, она продубљује ране. . .

Завршетак Симпосиона

Пошто је завршена дискусија, јеромонах Амфилохије је у својству наставника на Катедри за Катихетику при Богословском факултету и у име Одбора за веронауку Архиепископије београдско-карловачке, дао завршну реч, захваливши присутнима и рекавши: Пре свега да благодаримо Богу на дару што смо се, благословом Његове Светости и уз његово присуство, сабрали овде и заједнички поразговарали ова три дана. Чини ми се да није нимало случајно то што је први дан одржавања нашег Симпосиона био посвећен св. Григорију Богослову, а данашњи дан Св. Јовану Златоусту, премда то нико није намерно планирао. Изгледа ми да се управо у личностима и делу њих двојице може пронаћи и права равнотежа нашег Симпосиона и превазићи извесна напетост која је дошла до изражаја у разговорима ова три дана између „теоретичара” и „практичара”. Св. Григорије Богослов и боговидац назван је тако због своје сазерцатељне природе и због дубине богословске мисли, која је особито дошла до изражаја у његових пет „Богословских слова”, у којима он открива тајну Свете Тројице као најдубљу тајну живота и свега што се збива у свету. Ту исту тајну проповеда и сведочи и Св. Јован Златоусти, али то чини на један веома прост и „практичан” начин, који ни до дан данас није превазиђен по својој ефикасности и актуалности. Циљ нашег Симпосиона је био управо тај: да споји, колико је то нама могуће, дубину Св. Григорија Богослова са једноставношћу и практичношћу Св. Златоуста, тј. да обједини теорију и праксу. То није нимало лак посао, поготово у конкретном животу, али се Црква њиме бавила кроз векове, држећи се увек начела „да пракса треба да води теорији, а теорија да буде печат и гаранција праксе”, јер, по речима Никите Философа, „једино у томе јединству је право савршенство”.

Друго, сама чињеница да смо се састали у овако великом броју и поразговарали, улива нам свима охрабрење и наду, и оправдава сазивање оваквог једног братског сусрета. Уз то и сама проблематика о којој је било речи ових дана заиста се додирује најсудбоноснијих питања нашег времена, која се само Литургијом и њеним духом могу

расветлити, те је и то оправдање сазива овог првог катихетског Симпосиона. Ако је овај Симпосион успео да бар пробуди интересовање у нама за тако озбиљне проблеме, а у то нема никакве сумње, онда је он већ сада уродио плодом. А сигурно је да ће ти плодови и даље расти и сазревати у нама, па макар то било на неки скривени, за око невидљиви начин. А оно што истински сазре једног дана у души, лако се и неминовно претвара у праксу, и почиње да зрачи и на друге. Као што је већ речено, овај Симпосион треба схватити као почетак и темељ низа оваквих и сличних будућих братских сусрета и разговора, који ће нам помоћи да што дубље сами доживимо спасоносну мисију Цркве у савременом свету и да пронађемо што савременије путеве ширења Еванђеља Божјег.

На крају је о. Амфилохије захвалио Његовој Светости г. Герману за његово разумевање и материјалну помоћ при организовању Симпосиона; захвалио је и присутним Архијерејима на њиховом активном учешћу; као и свима предавачима и учесницима Симпосиона. Симпосион је завршен заједничким певањем благодарне литургијске песме: „Нека је благословено име Господње, од сада па до века. Амин”.